

PAPER DETAILS

TITLE: SOSYAL GÜVENLİK REFORMU VE KADIN

AUTHORS: Saffet Temel

PAGES: 153-164

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3553832>

10.33537/sobild.2021.12.1.13

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 11.10.2020
Kabul edildiği tarih: 16.12.2020
Yayınlanma tarihi: 30.01.2021

Article Info

Date submitted: 11.10.2020
Date accepted: 16.12.2020
Date published: 30.01.2021

SOSYAL GÜVENLİK REFORMU VE KADIN¹

SOCIAL SECURITY REFORM AND WOMEN

Saffet TEMEL

Başmüfettiş, Sosyal Güvenlik Kurumu, saffetemel@gmail.com

Cem ANGİN

Dr. Öğr. Gör., Ordu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, angin52@gmail.com

Barış ÖVGÜN

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, bovgun@gmail.com

Anahtar sözcükler

Kadın, Reform, Sosyal Güvenlik,
Politika Transferi.

Keywords

Women, Reform, Social Security,
Retirement, Policy Transfer.

Öz

Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin zamanla bütçeye-ekonomiye olan etkilerinin artması, kurumsal açıdan aşırı parçalı bir hal alması ve mevzuat yönünden giderek karmaşılaşması gibi nedenlerle reforma ihtiyacı olduğu ileri sürülmüş ve bu kapsamda ilk reform hamlesi 1999 yılında 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. Ancak daha geniş bir reform çalışması 2006 yılı ve sonrasında çıkarılan 5510 ve 5502 sayılı kanunlarla gerçekleştirilmiştir.

Sosyal güvenlik reformu sağlık, emeklilik, bütçeye etki, sosyal güvence, bölüşüm ilişkileri gibi çok çeşitli açılardan ele alınabilecek oldukça geniş kapsamlı bir reform hamlesidir. Bu nedenle bu çalışmada reformun kapsamı sınırlandırılarak sosyal güvenlik reformunun nasıl bir “kadın” portresi çizdiği, kadına ve kadın emeğine bakış açısının nasıl olduğu, kadını toplumda nasıl ve nerede konumlandığı ortaya koyulacaktır. Bu kapsamda çalışmada Türkiye’de sosyal güvenlik reformunun politika transferi yoluyla neoliberal yönelimlere göre gerçekleştirildiği ve bu dönüşüm içerisinde kadın emeğinin sosyal güvenlik kapsamına çok dar bir şekilde dahil edildiği ileri sürülmüştür.

Abstract

In Turkey, it was claimed that social security system needed a reform due to an increase of its impact on the budget-economy, its transformation into a multi-layered structure in institutions and increasing complexity in terms of legislation and the first comprehensive step was taken in this direction with Unemployment Insurance Law numbered 4447 issued in 1999. However, the essential reform move was realized in 2006 and the following years (with the laws numbered 5510 and 5502).

The realized social security reform is a very comprehensive move that can be examined from a variety of aspects such as health, retirement, impact on the budget, social security, and distribution relations. Therefore, in this study, the scope of the reform will be limited and it will be revealed how this social security reform draws a “woman” portrait, how it has a perspective on women and women’s labor as well as how and where it positions the woman in society. In this context, the study suggests that social security reform in Turkey was carried out according to the neo-liberal orientation by means of a policy transfer and the social security coverage of women’s labor was narrowly included in the scope of the social security.

¹ Çalışma “Saffet Temel, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Güvenlik Reformunda Kadın, Ankara, 2019”, adlı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

Giriş

İnsanlık açısından sosyal güvenliğe ve sosyal yardımlaşmaya duyulan ihtiyaç oldukça eskilere dayanmaktadır. Yaşanan dönemsel gelişmeler (sosyal, siyasal, ekonomik krizler, doğal afetler vb), dini inançlar (örneğin üç büyük dinde yoksullara yardım ve iyilik yapmanın emir olması gibi) ve gelenekler (aile bağları gibi) sosyal güvenliğin ortaya çıkması ve karşılanmasında belirleyici ve yol gösterici olmuştur (Angın, 2019, s. 427-428). Önceleri aile içi yardımlaşmayla başlayan, Orta Çağ'da mesleki dayanışmayla gelişen, sanayi devrimi ile geleneksel yapıların ortadan kalkması ve ayrıca klasik devlet anlayışından modern devlet anlayışına geçilmesiyle beraber modern sosyal güvenlik sistemi 19. yüzyıldan itibaren sanayi devrimine öncülük eden Avrupa'da ortaya çıkmış ve gelişim göstermiştir (Angın, 2019, s. 427-428).

Türk tarihi açısından bakıldığında İslam dininin kabulüyle toplumsal yapı ve ilişkilerde yardımlaşma, paylaşma, hayırseverlik gibi davranışların daha da arttığını, bu bağlamda kurumsal nitelikte olmasa da toplumsal düzeyde sosyal güvenlik ve benzeri yapıların oldukça eski tarihlere dayandığı söylenebilir (Angın, 2019, s. 428). Kurumsal açıdan bakıldığında ise günümüz sosyal güvenlik sisteminin gelişmesine katkılar sunan ve eski Türk devletlerinde (Selçuklu ve Osmanlı) var olan vakıflar, sandıklar, loncalar sosyal güvenliğin ilkel temelleri olarak kabul edilebilir fakat sosyal güvenliğe ilişkin esaslı kurumsal temeller Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında atılmış ve süreç içerisinde geliştirilmiştir. Bu kapsamda atılan ilk adım 1936 yılında modern sosyal güvenlik kurumlarına ilişkin hükümler içeren 3008 sayılı İş Kanunu olmuştur (Yaşar, 2017, s. 211).

Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin yıllar içerisinde sorunları giderek artmıştır. Parçalı ve karmaşık mevzuat yapısı (5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu, 1479 Sayılı Bağ-Kur Kanunu, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu), kurumsal anlamda sürekli genişleme, hizmet sunumunda zamanla yetersiz kalma, gider ve açıklarda meydana gelen artış, devlet hazinesinde oluşan devasa yük ve ayrıca kötü yönetilme pratikleri sosyal güvenlik sisteminin yeniden düzenlenmesi yönünde arayışlar başlatmıştır. Tabi ki reform arayışına sadece içsel faktörler etki etmemiş aynı zamanda uluslararası kuruluşların neoliberal yönelimli talepleri de (uluslararası kuruluşlardan talep edilen krediler reform şartlı krediler olduğu için) etki etmiştir. Bu gelişmeler ışığında gündeme gelen sosyal güvenlik reformuna ilişkin atılan ilk somut adım, 1999 yılında emeklilik yaşını kademeli olarak arttıran (kamuoyunda "emeklilik için yaş vurdu", "yaşa takıldım" şeklinde dile getirilen) 4447 sayılı yasa olmuşsa da reforma ilişkin belki de en kapsamlı gelişme 20.05.2006 tarihinde çıkartılan 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ve 01.10.2008 tarihinde yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu olmuştur.

Bu çalışmanın özgünlüğü gerçekleştirilen sosyal güvenlik reformu ile kadın, kadın emeği, emekliliği ve sigortalılığı ile doğrudan bağ kurabilmesidir. Bu kapsamda çalışma, reformun temel dinamiklerini (iç ve dış nedenler, neoliberal politikalar, politika transferi vb.), ortaya koyma amacı taşıırken, gerçekleştirilen reformun nasıl bir "kadın" profili çizdiği ve "kadın" üzerindeki etkilerini ortaya koyabilme sorunsalı üzerinde kurgulanmaktadır. Diğer bir ifadeye çalışma, ülkemizde gerçekleştirilen sosyal güvenlik reformu kapsamında yapılan yasal ve kurumsal düzenlemelerde, kadına ve kadın emeğine nasıl bakıldığını, kadının toplumda nasıl konumlandırıldığını, bu düzenlemelerin kadını ve emeğini nasıl ve hangi yönde etkilediğini açıklama çabasıdır (Temel, 2019, s. 157). Bu minvalde gelişecek olan çalışmanın temel iddiası "Türkiye'de sosyal güvenlik reformunun politika transferi yoluyla neoliberal yönelimlere göre gerçekleştirildiği ve bu dönüşüm içerisinde kadın, kadın emeği ve çalışmasının geri planda tutularak sosyal güvenlik kapsamına çok dar bir şekilde dahil edildiği" şeklindedir. Çalışmada sosyal güvenlik reformu kapsamında yapılan kurumsal ve yasal düzenlemeler bütünsel bir bakış açısıyla incelenmiş, yöntem olarak mevzuat ve literatür taraması, reform öncesi ile reform sonrası değişiklik ve uygulamaların karşılaştırılması yöntemine başvurulmuştur.

1. Temel Bazı Kavramlar: Reform, Politika Transferi, Sosyal Güvenlik Kavramları

Çalışmanın temel argümanının anlaşılabilmesi için bazı temel kavramların kısaca açıklığa kavuşturulması gerekmekte olup, bu kapsamda sosyal güvenlik, reform, politika transferi, emeklilik gibi teknik bazı konu ve kavramlar ele alınacaktır. Bu anlamda ilk olarak reform kavramı ile başlayacak olursak şunları söyleyebiliriz. Mevcut görünümünden yeni bir görünüme dönüşümü ifade etmede kullanılan reform: "Kamu örgütlerinin amaçlarında, görevlerinde, örgüt yapısında, personel sisteminde, kaynaklarında ve bunların kullanım biçimlerinde, mevzuatında, halkla ilişkiler sisteminde, mevcut aksaklıkları, bozuklukları, eksiklikleri düzeltmek amacıyla güden kısa ve uzun vadeli veya geçici sürekli nitelikteki düzenlemelerin tümü (Övgün, 2013, s. 9)" şeklinde tanımlanabilir. Reform, yönetsel değişimin planlı ve bilinçli olarak gerçekleştirilmeye çalışıldığı (Polatlıoğlu, 2003, s. 159), kamu kuruluşlarının amaçlarında, görevlerinde, görevlerin bölüşümünde, örgüt yapısında, personel sisteminde, kaynaklarında bulunan bozuklukları ve eksiklikleri düzeltmek amacının güdüldüğü (TODAİE, 1972, s. 7), bu anlamda devletin yapısal örgütlenmesini değiştirmeye yönelik yapılan faaliyetlerin tümüne verilen addır (Güler, 2003, s. 2).

Ele alınması gereken bir diğer kavram ise politika transferi kavramıdır. Bu kavram çalışmanın temel argümanlarından biri olan sosyal güvenlik reformunun bir politika transferi şeklinde gerçekleştirildiği şeklindeki söylemi nedeniyle oldukça önemli bir kavramdır. Politika transferi genel olarak, diğer ülkelerin bilgi ve tecrübelerinden yararlanarak belirli bir probleme ilişkin çözüm bulmayı ifade eder (Sobacı, 2014, s. 67). Dolowitz

ve Marsh (1996, s. 344)'a göre politika transferi, belirli bir dönemde, belirli bir kuruma, düzenlemeye ya da politikaya yönelik bilginin-deneyimin, başka bir zamanda ve yerdeki çeşitli kurumlara yönelik yapılacak düzenlemelerde uygulanmasını ya da geliştirilerek kullanılmasını ifade eder. Esasında politika transferi, çeşitli kurumsal tecrübelerin, bilgilerin, politikaların çeşitli şekillerde diğer kurumlara aktarılması, uyarlanması, deneyimlenmesidir. Görüldüğü üzere, belirli bir problemin, bir ülkede nasıl çözüldüğüne ilişkin üretilen bilgi, tecrübe, deneyim, politika transferi aracılığıyla yayılmaktadır (Sobacı, 2014, s. 69). Çalışmada bu nedenle Türkiye'de sosyal güvenlik reformunun politika transferi şeklinde gerçekleştirildiği ileri sürülmektedir. Çünkü temel dinamik neoliberal yönelimli pratikler iken bu pratiklerin ülkeye aktarımı politika transferi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Daha önce deneyimlenmiş politikaların, uygulamaların, bilgi ve deneyimlerin hazır birer reçete gibi görülmesi politika transferi şeklindeki reform hamlelerini günümüzde daha fazla gündeme getirmektedir (Peck, 2002, s. 352-353).

Çalışma kapsamında ele alacağımız bir diğer kavram sosyal güvenlik kavramıdır. "Sosyal güvenlik, gelirleri ne olursa olsun kişilere belirli sosyal riskler karşısında ekonomik güvence sağlama görevine sahip olan (Tuncomağ, 1987, s. 3)", "bireylerin ya da birey yakınlarının hastalık, işsizlik, yaşlılık, malullük, iş kazası, ölüm gibi sebeplerle geçici ya da sürekli olarak kazançtan yoksun kalması durumunda düşeceği yoksulluğa karşı gelir güvenliğini garanti altına alan (ILO, 2003)"; "her kesimi güvence altına alarak yarın endişesinden kurtarmaya, toplumda yoksul ve muhtaç insanlara yardım ederek onlara insan onuruna yaraşır en az asgari yaşam düzeyi sağlamaya çalışan, böylelikle bir ülkede sosyal adaletin ve sosyal devlet ilkesinin gerçekleştirilmesine hizmet eden (Tuncay & Ekmekçi, 2012, s. 4-5)", sistemdir. Görüldüğü üzere sosyal güvenlik kavramı çok çeşitli ve kapsamlı bir kavram olup, sosyal risk ve bunların yol açabilecekleri gelir kayıplarını, bugün ve geleceğe ilişkin belirsizlikleri ve fiziki, sosyolojik, ekonomik anlamdaki güvenceyi içermektedir.

Yukarıda çalışma içerisinde defaten atıfta bulunulacak ve çalışmanın temel iddiası çerçevesinde işlenecek temel kavram setine açıklık getirilmiştir. Çalışmanın devam eden başlıklarında önce Türkiye'de gerçekleştirilen sosyal güvenlik reformuna, bu reformun temel dinamiklerine ardından sosyal güvenlik reformu kapsamında yapılan yasal ve kurumsal düzenlemelerde, kadına ve kadın emeğine nasıl bakıldığına, kadının toplumda nasıl konumlandırıldığına, bu düzenlemelerin kadını ve kadın emeğini nasıl ve hangi yönde etkilediğine değinilecektir.

2. Türkiye'de Sosyal Güvenlik ve Reformu

"Neden reform yapılır?" Gerek gelişmekte ve gerekse gelişmiş ülkelerde reform farklı gerekçelerle de olsa her daim ülke gündeminde yer eden bir durumdur. Gelişmekte olan ülkeler, sosyal ve idari az gelişmişlikten kurtulmak, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirerek ve

modern gelişmiş dünyayı yakalamak şeklinde belirlenen ulusal hedeflere varabilmek için; gelişmiş ülkeler ise ekonomik gelişmişliği, refahı artırabilmek, bunu sürekli hale getirebilmek, kamusal alanın hızlı, etkili ve verimli çalışabilmesini sağlamak, iş ve işlemlerin basitleştirilmesi, hizmetlere ulaşımın kolaylaştırılması, hizmet kalitesinin artırılması için reform hamlesi içine girmektedir (Temel, 2019, s. 20-21). Yine benzer şekilde reforma, devletin yaşadığı ekonomik, siyasi ve toplumsal krizlerden çıkış yolu olarak bakılması nedeniyle de başvurulmaktadır. Türkiye'nin yaşamış olduğu Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri sonrasında, topyekün girişilen reform hamleleri bu duruma iyi bir örnek oluşturmaktadır.

"Reforma kim(ler) aracılık eder? ya da "reformu kimler talep eder?" Esasında bu soru(lar) mevcut ekonomi-politik paradigma ile ilgili olup, reformun seyrini, reform reçetelerinin neler olduğunu, hangi alanların nasıl reforme edileceğini de açıklığa kavuşturan sorulardır.

Günümüzün baskın ekonomi-politik paradigması olan neoliberalizm ve onun oluşturduğu politikalarla şekillenen kapitalist ekonomik sisteminde, devlet halen sermayenin oluşturulmasında ve dağıtılmasında çok etkindir. Diğer bir ifadeyle sermayenin bölüşülmesinde veya yeniden dağıtılmasında yetki ve gücün devlete ait olması aynı zamanda reformun odak noktasının da devlet ve onun hizmet sunum aracı olan kamu yönetimi olmasını beraberinde getirmektedir.

Reform, belli aktörlerle gerçekleştirilebilmektedir. Bu aktörler neoliberal politikaların küreselleşebilmesi, küreselleşen dünyada kamu yönetimi alanının reforme edilebilmesi noktasında önemli birer aracıdırlar. Günümüzde bu aktörler Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası kuruluşlar olup, bu kuruluşlar uluslararası ticaret ve sermayenin istikrarı için çalışan, koşullu yardım, kredi ve üyelik şartları sunan, bunun karşılığında ise kamu yönetimini, neoliberal yönelimli tasarımlarla dönüştürülmesini sağlayan kuruluşlardır. Bu anlamda günümüzde reformun aracısı uluslararası aktörler, reformun odağında olan devlet, reformun temel dinamiği ise kapitalist sistemin mevcut ekonomi-politik paradigması olan neoliberal politikalarlardır.

70'li yılların ikinci yarısından itibaren kapitalizmin üretim-birikim rejimi krizine girmesiyle beraber tüm dünyada yeni sağ ve neoliberalizm yükselişe geçmiştir. Bu gelişmeye bağlı olarak 1980'lerden başlayarak sosyal güvenliğin sınırlandırılması ve özelleştirilmesi için birçok ülkede önemli dönüşümlerin yapıldığı görülmektedir. Yeni sağ anlayışına göre sosyal devlet harcamalarının giderek artması ekonomilerin rekabet gücünü, ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemekte ve krizlere yol açmaktadır ki bu nedenle, sosyal devlet harcamalarının azaltılması ve sosyal güvenlik alanına özel sektörün eklenmesi gerektiği ileri sürülmektedir (Temel, 2019, s. 46). Bu doğrultuda, "piyasa güçlerin ve sivil toplumun

faaliyet alanının genişletilmesi amacıyla sosyal haklardan, sosyal devletten ve sosyal güvenlik hizmet ve yardımlarının devlet eliyle sunulmasından” (Dericioğulları Ergun, 2008, s. 212), vazgeçilmesi gereği vurgulanmaktadır. Uluslararası aktörler eliyle bir tür kriz reçetesi olarak sunulan reform politikaları, bir yandan devleti küçültürken diğer yandan emeği baskılayan, güvencesizleştiren, sosyal devlet harcamalarını azaltan ve çalışma özelinde de görüleceği üzere kadının toplumsal konumunu zayıflatan bir içeriğe sahiptir.

Ülkemizde sosyal güvenlik reformu, 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin ardından 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimler sonucunda iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetleri tarafından yapılmıştır. Sosyal güvenlik reformuna ilişkin hem kanuni metinlerin yasalaşması hem de yapısal değişikliklerin tamamlanması uzun bir süre içerisinde gerçekleştiğinden bu reform, birden çok AKP hükümeti tarafından tamamlanmıştır (Temel, 2019, s. 43). Türkiye’de Adalet ve Kalkınma Partisi, Kasım 2002 seçimleri ile tek başına iktidar olmuş, böylece kendisinden önceki dönemde koalisyonlu hükümetler döneminin zayıflıkları-kırılganlıklarından kurtularak birçok alanda reform hamlesi başlatmıştır. Bu reform hamleleri içerisinde sosyal güvenlik reformu oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu kapsamda önce neden sosyal güvenlik sisteminde reforma ihtiyaç duyulduğuna ardından da gerçekleştirilen bu reform içerisinde kadının konumuna değinecek olursak şunları söyleyebiliriz.

“Sosyal güvenlik reformu ama neden? Vatandaş için mi? – Sosyal Güvenlik Sisteminin devamı için mi?”² Türkiye’de sosyal güvenlik alanında reform yapılmasına neden olan ve/veya bu reformun yapılmasını zorunlu kılan içsel ve dışsal nedenler söz konusudur. İçsel nedenler daha çok ülkeye ilişkin olup, kurumsal yapı, işleyiş, kapsam, hizmet sunumu ve mevzuat ve bunların yanında Türkiye’ye özgü nüfus yapısı, ekonomik durum ve sistemin mevcut haliyle mali olarak sürdürülemeyeceğine ilişkin hesaplamalar sosyal güvenlik reformu yapılmasını gerektirmiştir (Temel, 2019, s. 71).

Reform öncesinde sosyal güvenlik sisteminde üç farklı sosyal güvenlik kuruluşu bulunmaktaydı. Kamu ve özel sektörde bir işverene bağlı olarak çalışan işçiler için Sosyal Sigortalar Kurumu’na (SSK), devlet memuru statüsünde çalışanlar için Emekli Sandığı’na (ES), kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan esnaf, zanaatkar, sanatkâr ve diğeri için Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu’na (Bağ-Kur) tabiydiler. Bu kuruluşlar hem birbirlerinden bağımsız olarak yapılandırılmış hem aralarından herhangi bir organik bağ bulunmamakta hem de bu kuruluşların bağlı/ilgili oldukları bakanlıklar da farklılık (SSK ve Bağ-Kur Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na

bağlıyken; ES, Maliye Bakanlığı’na bağlı) göstermekteydi. Bu durum sosyal güvenlik kurumları arasında koordinasyon eksikliğine neden olurken, bu koordinasyon eksikliği ise kayıtdışı istihdamın artışına ve sosyal güvenlik sisteminin finansman açıklarının artmasına neden olmuştur. İşte bu nedenle Türkiye’de sosyal güvenlik alanında reformunun en baştaki gerekçeleri olarak mevcut sosyal güvenlik kurumlarının yapı olarak çok çeşitli olması, bunun karışıklığa neden olması, bunların finansmanında yetersizlikler meydana gelmesi ve bütçeye mali yük oluşturması gibi nedenler ileri sürülmüştür.

Sosyal güvenlik sisteminde ikinci reform gerekçesi olarak nüfusun değişen yapısı gösterilmiştir. Çünkü toplam nüfus içerisinde sosyal güvenlik sistemine bağımlı kişi sayısının (yaşlı, genç işsiz, emekli, malûl vb) arttıkça sistemin gelirleri azalırken giderleri ise yükselmekte, bu ise kamu borç stoğunu arttırmaktadır.

Sosyal güvenlik sisteminde üçüncü reform gerekçesi sistemin finansman sorunu ile ilgilidir. Günümüzde yaşlı-genç, çalışan-çalışmayan demeden herkesin bir şekilde sosyal güvenlik sistemine tabi olması söz konusudur. Sisteme dahil olan herkesin sağlık harcamaları, emekli aylıkları ve diğer harcamalar, aktif olarak çalışanlardan alınan sigorta primleri ve sisteme devlet tarafından sağlanan katkılarla sağlanmaktadır (Güneş & Yakar, 2004, s. 128). Reform öncesinde yaygın olan genç emeklilik ya da kolay emeklilik şartları³ (örneğin kısa çalışma süreleri ile hemen emekli olma gibi) sistemin kendi gelirleri ile kendini çevirmesini imkânsız kılmış bu nedenle finansman açıklarının bütçedeki yükü giderek artmıştır. Buna bir de mevcut fonların etkin değerlendirilememesi yani sosyal güvenlik kurumlarında biriken fonların verimli alanlarda işletilerek ek gelir elde edilememesi de eklenince finansal açıdan sistem sürdürülemez hale gelmiştir (Akgedik, Yılmaz, & Şeker, 2007, s. 63).

Sosyal güvenlik sisteminde dördüncü reform gerekçesi kayıt dışı istihdamın çok fazla oluşudur. Kayıt dışı istihdam hem sosyal güvenlik sistemine hiç prim geliri gelmemesine hem de çalışanların sosyal güvenlik hakkından yoksun kalmasından dolayı bunlara ileri yaşlarda, hastalık ve yaşlılık durumlarında sistemden karşılıksız olarak sosyal yardım ve sosyal hizmet verilmesi durumuyla zarar vermektedir.

Sosyal güvenlik sisteminde reforma gerekçe teşkil eden diğer hususlar örgütlenme, yönetim, mevzuat ve altyapıyla ilgili sorunlar olmuştur. Çalışanların memur, işçi ve bağımsız çalışan gibi çalışma statülerine göre farklılaşmış çok sayıda sosyal güvenlik kurumuna tabi olması bu sigortalılıklar arasında hak ve yükümlülükler açısından farklılıklar-eşitsizlikler oluşturmuştur. Yine üç

² Bu soruların cevaplanmasında: “Temel, Saffet, Sosyal Güvenlik Reformunda Kadın, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019”, adlı eserden faydalanılmıştır.

³ Gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında ülkemizde emeklilik için ödenen prim gün sayısının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Norveç, Portekiz, İtalya ve Avusturya’da 14.400 gün, İngiltere’de 14.000-16.000, İspanya’da ise 11.600 gün prim ödenmesi gerekmektedir. Ancak, Türkiye’de sosyal güvenlik reformu öncesi dönemde emeklilik için ortalama 5000 gün civarında prim ödenmesi yeterli olarak görülmektedir (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2009, s. 49).

farklı sosyal güvenlik kurumunun olması ve bu kurumların mevzuatının farklı olması eşgüdüksüz ve karmaşık bir yapı ortaya çıkarmış bu duruma sosyal güvenlik kurumlarının bilgi işlem alt yapısının eksikliği, kurumlar arasında veri alış verişi sağlayacak elektronik alt yapının olmayışı da eklenince aşırı bürokratik işlemler ve personel yetersizliği arasında vatandaşların sağlık hizmetlerine ulaşmak, emekli aylığını bağlatmak, sosyal yardım ve sosyal hizmetleri almak gibi en temel hizmetler yerine getirilememiştir (Temel, 2019, s. 80).

Örgütlenme ve mevzuatta karmaşıklık, altyapıdaki eksiklikler sistem içerisinde sigortalı kişilerin tam olarak belirlenememesine, mükerrer sigortalılıkların ve hak kayıplarının oluşmasına, sisteme yönelik ileriye dönük yükümlülüklerin, önlemlerin ve stratejilerin belirlenememesine, sosyal güvenlik için ayrılmış sınırlı kaynakların etkin ve verimli kullanılamamasına, sosyal güvenlik sisteminin temeli olan fon birikiminin yapılamamasına neden olmuştur (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2009, s. 50).

Türkiye’de sosyal güvenlik reformu sadece içsel nedenlerle gerçekleştirilmemiş reforma dışsal aktörler de etki etmiştir. IMF, DB, OECD, AB gibi uluslararası aktörler reformun gerçekleşmesinde dışsal nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Reformda, bu kuruluşların talepleri, tavsiyeleri ve hatta bu kuruluşlar aracılığı ile alınacak dış kredilerin bir ön koşul haline getirilmesi dahi etkili olmuştur. Neoliberal politikaların geliştirilmesi, uygulanması ve tüm dünyaya yaygınlaştırılmasında etkili birer aktör olan bu uluslararası kuruluşlar, kamunun piyasanın ilke ve önceliklerine göre nasıl dönüştürüleceğine, piyasanın hangi ilke ve önceliklere göre işleyeceğine daha çok gelişmekte olan ülkelere dayattıkları istikrar programları üzerinden karar vermektedirler. Kamu; kamu harcamalarının kısılması, sosyal yardımların asgari düzeye düşürülmesi ve sosyal devlet anlayışının piyasanın öncelikleri arasında eritilmesi ile yeniden şekillendirilmektedir ki bu nedenle sosyal güvenlik alanı uluslararası örgütler tarafından özellikle ve öncelikle hedef alınmıştır.

Dünya Bankası 2001 yılında yayımladığı “The Strategy for Pension Reform” (World Bank, 2005) raporuyla emeklilik rejimlerinin dönüştürülmesine yönelik resmi strateji açıklamış ve bu stratejide sosyal güvenlik sistemi içerisinde devletin etki ve sorumluluğunun küçültülmesi, sosyal güvenlik sistemlerinin özelleştirilmesi ve sosyal güvenlik finansal yükün bireyler üzerine doğru kaydırılması temel hedef olarak gösterilmiştir (Temel, 2019, s. 86).

Türkiye’de yapılan sosyal güvenlik reformu, Dünya Bankası tarafından geliştirilen ve önerilen bu reform parametreleri üzerine inşa edilmiş ve bu kapsamda Dünya Bankası’ndan, kamu yönetiminin yeniden

yapılandırılması amacıyla “yapısal uyarılama kredileri” isimli kredi (bu kredi sosyal güvenlik reformunun ön şartı olarak ortaya konulmuştur temin edilmiştir.⁴ Yine bu doğrultuda Dünya Bankası ile 30 Haziran 2009 tarihinde “Sağlıkta Dönüşüm ve Sosyal Güvenlik Reformu Projesinin Finansmanı İçin Kredi Anlaşması” imzalanmış, bu anlaşma ile sağlık hizmeti ödemeleri ve performans dayalı sağlık yönetimi Sağlık Bakanlığı (SB) ve Sosyal Güvenlik Kurumu’nun (SGK) etkinliğinin artırılması amacıyla yapılacak dönüşümde kullanılmak üzere Türkiye’ye 56.100.000 Avro kredi verilmiş, bu kredinin, sağlık ve sosyal güvenlikle öngörülen reformlar yapıldıkça dilimler halinde verileceği kararlaştırılmıştır.⁵ Görüldüğü üzere DB, Türkiye’de yapılan sosyal güvenlik reformunun düşünsel alt yapısını oluşturmanın yanı sıra bu alanda reform yapılmasının şartlı kredi ve hibesini sağlayan en önemli dış aktörlerden biri olmuştur.

Reformun bir diğer dışsal aktörü olan IMF, DB’nin geliştirdiği ve uygulanmasını şart koştuğu, tüm politikalara eşlik etmekte, desteklemekte ve hatta gerek kendi gerekse DB’nin sağlayacağı kredilerde bu politikaların uygulanmasını ön şart olarak ortaya koymaktadır. IMF de, tıpkı Dünya Bankası gibi vermiş olduğu kredilerde kamu harcamalarının azaltılmasını bunun içinde başta sosyal güvenlik gibi stratejik alanlarda reform yapılması gerektiğini ön koşul olarak ileri sürmüştür. Bu ön koşullara bağlı olarak ülkemizde sosyal güvenlik alanında 1999 yılında ilk reform girişimi gerçekleştirilmiş ve emeklilik yaşı kademeli olarak artırılmıştır. IMF ve Dünya Bankası, sosyal güvence kapsamının daraltılması, yükümlülüklerin artırılması, bireysel emekliliğin yaygınlaştırılması, katılım paylarıyla sağlık hizmetlerinin finansmanına bireylerin katılım göstermesinin sağlanması, özel sektör aktörlerinin sosyal güvenlik alanında faaliyet göstermesi şeklindeki bir sosyal güvenlik reformuna destek sağlamıştır (Temel, 2019, s. 89).

Ülkemizde 2006 yılında gerçekleştirilen sosyal güvenlik reformu, 2005 yılında IMF ile yapılan Yapısal Uyum Programı’nın en önemli ve öncelikli bileşeni olarak gündeme gelmiş, IMF bu programda, “kamu maliyesinde kalıcı iyileşme sağlamayı hedefleyen reform çabalarının temel unsurunun, bütçe dengelerini korumaya yönelik kısa vadeli tedbirler ile desteklenen geniş kapsamlı bir sosyal güvenlik reformu” olduğunu vurgulayarak sosyal güvenlik reformunu, Stand-By anlaşmalarının ön koşulu olduğunu belirtmiştir (Bağımsız Sosyal Bilimciler 2006 Yılı Raporu, 2006, s. 69).

Türkiye’deki sosyal güvenlik sisteminde reforma gidilmesindeki bir diğer dışsal aktör “OECD” yani “Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü”dür. OECD’ye göre Türkiye, sosyal güvenlik sistemindeki açıklar ve bu sisteme ait fonların iyi işletilmemesi gerekçeleri ile bu alanda reforma başvurulmalıdır. Bu reforma yönelik

⁴ DB, 2001, 2002 ve 2004 yıllarında PFPSAL şeklinde kısaltılan “Program Amaçlı Mali Yönetim ve Kamu Yönetimi Yapısal Uyarılama Kredileri” ve daha sonraki PPDPAL şeklinde kısaltılan “Program Amaçlı Kamu Sektörü Kalkınma Politikası Kredisi” ile kamuda yeniden düzenleme yapılmasını şart koşarak bu reform sürecini desteklemiştir.

⁵ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/09/20090909.htm>, “Sağlıkta Dönüşüm ve Sosyal Güvenlik Reformu Projesinin Finansmanı İçin Kredi Anlaşması”, (e.t. 20.05.2020)

kaynağın ise sosyal güvenlik kurumlarına ait tüm gayrimenkullerin satılarak paraya çevrilmesi ile elde edilebileceği belirtilmiştir. Yine sosyal güvenlik primlerden gelen tüm paraların değerlendirilmesi için fon yönetimi kurulması ve bu fonun menkul kıymetler piyasasında faaliyet göstermesi ve sosyal güvenlik kurumlarının halka açılmaları önerilmiştir (Ersel, 2000, s. 3-6).

Avrupa Birliği (AB), sosyal güvenlik reformuna etki eden ve ele alacağımız son dışsal aktördür. AB ile aday ülkeler arasındaki ilişkiler ilgili ülkelerin adaylık yolunda ne kadar ilerlediğini gösteren “ilerleme raporları” üzerinden yürütülmektedir. Avrupa Birliği’nde, sosyal güvenlikle ilgili hususlar, “Avrupa Birliği Sosyal Politikası” içinde yer almaktadır (Özerdem, 2010, s. 18). AB, aday ülkelerden bu sosyal politika içinde yer alan sosyal risklerin karşılanması beklenmektedir.

AB, Türkiye’den birlik sosyal politikalarına uygun olarak sosyal güvenlik alanında reform yapılacağını, Katılım Ortaklık Belgesi’nde belirtmesini istemiş ve hazırlamış olduğu ilerleme raporlarıyla Türkiye’nin Katılım Ortaklık Belgesi’nde belirtmiş olduğu taahhütleri yerine getirip getirmediğini takip etmiştir. Bu kapsamda Türkiye hazırlamış olduğu, AB 2001 Katılım Ortaklığı Belgesi’nde “sosyal güvenliğin eşgüdümü için gerekli yapıların güçlendirilmesi”, 2003 Katılım Ortaklığı Belgesi’nde “sosyal güvenlik ve emeklilik sistemi reformunu mali bakımdan sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla konsolide etmek ve sosyal güvenlik ağını güçlendirmek suretiyle, sosyal korumanın daha fazla geliştirilmesi, 2006 Katılım Ortaklığı Belgesi’nde ise “sosyal güvenlik ve emekli maaşı sistemi reformunun pekiştirilmesi ve sosyal güvenlik ağına güçlendirilmesi” hususlarına yer vermiştir (Özerdem, 2010, s. 21-24). Görüldüğü üzere Türkiye’de yapılan sosyal güvenlik reformunda AB’nin de etkisi bulunmaktadır.

Çalışmanın giriş kısmında ileri sürüldüğü ve yukarıda yapılan açıklamalardan da görüldüğü üzere Türkiye’de sosyal güvenlik reformu, uluslararası kuruluşlar tarafından uygulanmakta olan istikrar programları çerçevesinde zorunlu politika transferi şeklinde gerçekleşmiştir. Çünkü sosyal güvenlik reformunun amacı ile getirileri kıyaslandığında ortaya şu durum çıkmaktadır:

Türkiye’de resmi makamlarca sosyal güvenlik reformunun amacı olarak; “etkin, adil ve kolay erişilebilir, çağdaş standartlarda bir sistem oluşturmak, aktüeryal denge ve mali açıdan sürdürülebilir bir sistem oluşturmak ve sosyal sigortacılık ilkelerine dayalı, bütün nüfusu kapsama alacak bir sistem oluşturmak şeklinde açıklanmıştır” (Alper, 2017, s. 2-3). Bu temel amaçlar çerçevesinde; sosyal güvenlik sistemi kapsamında sunulan yardımlar ile haklara adil bir şekilde ve kolayca ulaşılabilmesini sağlamak, yoksulluğa karşı daha etkin koruma mekanizmaları kurmak ve nüfusun tamamını

sosyal güvence altına alınmanın hedeflendiği belirtilmiştir (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2009, s. 51).

Ancak Türkiye’de sosyal güvenlik reformuyla beraber yukarıda belirtilenlerin aksine emeklilik aylığını hak etmek için prim ödeme gün sayıları artırılmış, emeklilik yaşı kademeli olarak yükseltilmiş ve emeklilik aylığının hesabında dikkate alınan aylık bağlama oranı yine kademeli olarak düşürülmüştür. Bu değişim-dönüşümler, reforma etki eden dışsal etkenlerden uluslararası aktörlerin sosyal güvenlik reformu için belirlediği plana uygun olarak yapılmıştır ki bu nedenle çalışmada reformun zorunlu politika transferi şeklinde gerçekleştirildiği ileri sürülmüştür. Reformla birlikte özel sektör tarafından yönetilen bireysel emeklilik sistemi özendirilip güçlendirilerek, hatta çalışanların maaşlarında bireysel emeklilik sistemi için zorunlu kesintiler yapılarak, Dünya Bankası tarafından belirlenen politikaların gerçekleşmesi sağlandığı görülmektedir (Gökbayrak, 2010, s. 158). Türkiye’de sosyal güvenlik alanında yapılan tüm değişim-dönüşümler, sosyal güvenlik reformunun neoliberal politikalara göre tasarlanmış olan sosyal güvenlik planına uygun olarak yapıldığına işaret etmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalardan görüldüğü üzere reformun dışsal aktörleri olan uluslararası kuruluşların her birinin reforma yönelik ortak gerekçesi iki temel varsayım üzerine yükselmiştir. Bunlardan ilki erken emeklilik nedeniyle maliyetlerin arttığı, bu nedenle emeklilik yaşının ve prim ödeme gün sayılarının artırılması gerekliliği, ikincisi bireylerin çalışma statülerine göre örgütlenmiş sosyal güvenlik kurumlarının çokluğu nedeniyle sistemin tek elden yönetilemediği ve bu durumun kaynak israfına neden olduğu, bu sebeplerle mevcut kurumların birleştirilmesi gerekliliğidir. Bu gereklilikler üzerinden Türkiye’de uluslararası kuruluşların önerdiği neoliberal politikalara uygun olarak, devlet rolünün ve yükümlülüğünün azaltıldığı, bireysel katkılarının ise artırıldığı bir sosyal güvenlik reformu gerçekleştirilmiştir (Temel, 2019, s. 93).

3. Sosyal Güvenlik Reformunda Kadın⁶

Günümüzde kadının toplumdaki konumu, toplum tarafından kadına biçilen roller, yasalarla belirlenen haklar, kadına verilen önem ve ekonomik değerlerin dağıtımında kadına neye göre ve nasıl pay verilmesi gibi konular genel olarak o toplumun karakterini belirlemektedir (Toksöz, 2011, s. 7). Yine kadınların okuryazarlık oranı, istihdamda kadın oranı, siyasi ve iktisadi faaliyetlerdeki kadın sayısı, sosyal yaşamda kadınların etkisi gibi hususlar modern veya çağdaş dünyaya ne kadar yaklaşıldığının temel göstergeleri olarak kabul edilmektedir.

Bir ülkedeki sosyal güvenlik sisteminin işleyiş biçimi, o toplumda kadının konumunu ve toplumun karakterini şekillendirmektedir. Çünkü sosyal güvenlik

⁶ Bu bölüm oluşturulmasında “Temel, Saffet, Sosyal Güvenlik Reformunda Kadın, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019”, adlı eserden faydalanılmıştır.

sisteminin toplumsal geliri yeniden dağıtım fonksiyonu mevcuttur. Bu dağıtım cinsiyet farkı gözetmeksizin bireyi esas alarak yapılabileceği gibi bireyi akrabalık bağlarından hareketle hak sahipliği esas alınarak da yapılabilmektedir. Eğer sosyal güvenlik sistemi içerisinde kadına yapılan yardımlar hak sahipliği temelinde yani sigortalı bir erkeğin annesi, eşi veya kızı olduğu için yapılıyorsa bu durum o toplumun erkek merkezli geleneksel toplum olduğunu göstermektedir. Yine aynı şekilde kadına yapılan yardımların miktarı ve kapsamı kadının toplumda hangi seviyede konumlanacağına işaret etmektedir. Sosyal güvenlik sistemine dahil olabilmek için gerekli olan çalışma hayatında yer alma koşulları da kadının toplumdaki rolünün, geleneksel kalıpların dışına çıkarılıp çıkarılmadığını göstermektedir (Temel, 2019, s. 104).

Sosyal güvenlik sisteminde yapılan reformla kadınların çalışma yaşamındaki yerini ve yaşlılıkta karşılaşılabilecek koşulları belirlemiş yani kadının toplumdaki konumu daha belirgin hale getirilmiştir. Türkiye’de gerçekleştirilen sosyal güvenlik reformuyla beraber kadınların haklar ve yükümlülükler karşısında erkeklerle eşitlendiği, yine bu reform sürecinde yapılan her yeni değişiklik ve eklemede, kadınların istihdama katılarak sigortalı çalışma ve emekli olma olanaklarının kolaylaştırıldığı vurgulanmıştır.

Kadınların sosyal güvenlikten yararlanma şekli reformun kadına bakış açısını gösteren en önemli hususlardan biridir. Yararlanma biçimleri kadına istihdamda ne kadar yer verildiği ile istihdam edilen kadının iş yaşamı dışındaki rollerini kolaylaştırıcı imkanların olup olmadığına göre tanımlanmaktadır. Türkiye’nin, AB’ye aday ülke olarak kabul edilmesiyle Anayasa’da 2001 ve 2004 yıllarında değişiklikler gerçekleştirilmiş ve bu kapsamda devletin eşitliği sağlamada görevli olduğu hükmü Anayasaya dahil ederek toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında önemli bir adım atılmıştır. Anayasal düzenlemeleri yasal düzenlemelerde takip etmiş ve bu kapsamda Medeni Kanun ve İş Kanunu’nda da değişiklikler yapılmıştır. Örneğin Medeni Kanun’da aile reisliği kaldırılarak, eşlerin eşit hak ve yükümlülüklerde olduğu yasal güvence altına

alınarak ve evlilik birliği döneminde alınmış malların boşanma halinde eşit paylaşılmasına yönelik düzenlemeler yapılarak; İş Kanunu’nda ise AB direktifleri doğrultusunda işgücü piyasasında kadın erkek eşitliğini destekleyen değişiklikler yapılarak toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sunulmuştur (Dedeoğlu, 2012, s. 213-215).

Ancak yapılan tüm bu düzenlemelere rağmen, kadın istihdamını artırma yönünde yapılan yasal düzenlemeleri destekleyecek alt yapısal dönüşüm yapılmadığından Türkiye’de kadın istihdamında ve kadının sosyal güvenlikten yararlanma şeklinde kayda değer bir ilerleme olmamıştır. Yine 2002 sonrası reformu gerçekleştirecek olan hükümetlerin ekonomik ve politik liberalleşmeyi muhafazakarlıkla⁷ birlikte yürütmesi nedeniyle (Soyseçkin, 2015, s. 251) kadın istihdamını artıracak bakım hizmetleri, piyasa mekanizması ile birlikte geleneksel aile desteğine bırakılmış bu durum ise aile ve çocuğa ilişkin bakım hizmetlerinin aile içinde kadın üzerinden yürütülüyor olması sonucunu doğurarak kadının istihdama dahil olmasını ve dolayısıyla sosyal güvenlikten direkt katılımcı olarak yararlanması oranını düşürmüş ve erkeğe bağımlı hak sahibi olarak yararlanan kadın sayısını artırmıştır.

Neoliberal piyasa ekonomisinin dayattığı esneklik politikaları, Türkiye’de kadınların iş piyasasında kayıtlı ve sosyal güvenliğe tabi çalışma imkanlarını azaltmakta, bununla birlikte kadınlar için esnek çalışma adı altında güvencesiz, sosyal korumadan yoksun ve çalışma yaşamından uzaklaştırıcı çalışma modeli yaygınlaşmaktadır (Makal & Toksöz, 2015, s. 112). Kadınların hizmet ve tarım sektöründe düşük ücretlerle kayıt dışı çalıştırıldığı gerçeği dikkate alındığında kadın emeğine sosyal güvenlikten yararlanma için gereken değer verilmediği görülmekte, diğer bir ifadeyle kadınlar tarafından yapılan işler ve bu işlerden elde edilen gelir sosyal güvenlik güvencesi için yeterli olarak değerlendirilmemektedir. Bu durum yani kadın istihdamında kayda değer bir artışın olmadığı hususu Sosyal Güvenlik Kurumu istatistiklerinden⁸ hareketle ortaya koyulan aşağıdaki tabloda daha net olarak görülmektedir.

⁷ Muhafazakâr anlayış geleneksel değerler içerisinde gördüğü ailevi yükümlülükler arasında yer alan aileye ve çocuğa ait bakım işlerini kadına ait olduğu görüşündedir. Ancak kadın bu yükümlülükler içerisinde öncelikle eğitim, buna bağlı olarak sonrasında ise çalışma ve sosyal güvenlikten yararlanma haklarından mahrum olabilmekte, istihdama katılma ve dolayısıyla sosyal güvenlikten birey olarak doğrudan yararlanma imkanından uzaklaşmaktadır.

⁸ [http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari,Işyeri ve Sigortalılara Ait İstatistikler, \(30.06.2020\)](http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari,Işyeri ve Sigortalılara Ait İstatistikler, (30.06.2020))

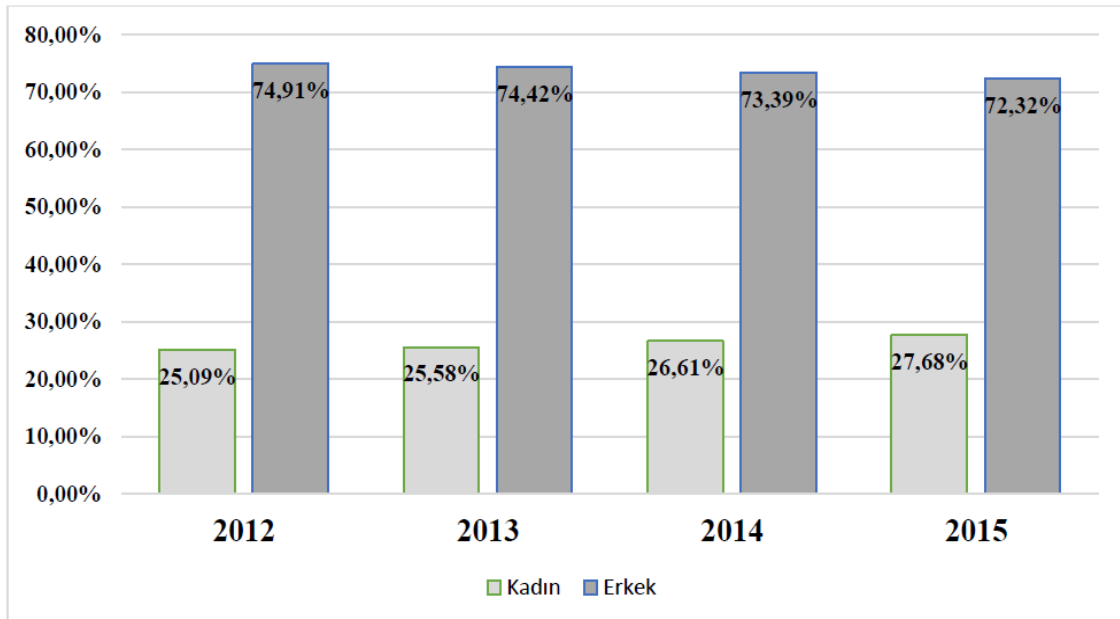
Çalışma Statüsü, Cinsiyet ve Yıllara Göre Çalışan Sayısı

	Yıllar		2012	2013	2014	2015
Çalışan Statü	İşçi (Özel/Kamu)	Kadın	2.981.779	3.186.904	3.497.127	3.865.696
		Erkek	8.957.841	9.297.209	9.742.995	10.133.702
	Bağımsız Çalışan	Kadın	391.219	380.128	428.037	450.648
		Erkek	1.507.834	1.441.811	1.519.681	1.570.509
	Tarımda Bağımsız Çalışan	Kadın	153.912	136.645	141.072	131.473
		Erkek	902.940	791.809	723.396	665.861
	Kamu (Memur)	Kadın	877.889	914.771	978.836	1.046.530
		Erkek	1.784.719	1.908.629	1.931.312	1.986.441
	Toplam		17.558.133	18.057.906	18.962.456	19.850.860

Tablodan da anlaşılabacağı üzere kadın ve erkek istihdamı arasında oldukça büyük bir uçurum söz konusudur. Yine (reformdan yıllar geçmiş olmasına rağmen) 2012 yılından 2015 yılına kadar kadın istihdamında çok ciddi bir artış olmamıştır. Benzer şekilde kadın ve erkek istihdamı arasındaki fark geçen yıllara rağmen neredeyse hiç değişmemiştir.

Yine SGK verilerinden hareketle oluşturulan ve aşağıda verilen diğer bir tabloda da görüleceği üzere Sosyal güvenlik reformu ile getirilen yasal ve kurumsal yapının tüm unsurlarıyla yerleştiği 2012-2015 yılları

arasında, kayıtlı sigortalı olarak çalışan kadın oranı sadece %2,59 oranında artmıştır. Benzer şekilde 2012-2015 yılları arasında kadınların işgücüne katılım oranı ortalama %26,24 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranlar Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranının çok düşük kaldığını göstermektedir. Yapılan bir araştırmaya göre kadınların işgücüne katılım oranı, 27 AB ülkesinde %66,1 ve OECD ülkelerin de ise %60,8 olarak gerçekleşmiş bu anlamda Türkiye, kadınların işgücüne katılımı bakımından, OECD ülkeleri arasında oldukça gerilerde yer almıştır (Karabıyık, 2012, s. 234).

Kayıtlı Çalışan Kadın ve Erkek Oranı 2012-2015

Sosyal güvenliğe tabi kayıtlı çalışan kadın sayısının az olmasının nedenleri arasında; eve ve çocuğa ait bakım işlerinin toplumsal cinsiyet temelinde yapılmış işbölümü gereği kadın tarafından yapılması, bu konudaki kamusal hizmetlerin yok denecek kadar az olması görülmektedir (Temel, 2019, s. 110-111). Bu veriler reform sonrası veriler olması nedeniyle reformun etkisini-sonuçlarını gösterip göstermediğini ortaya koymada oldukça önemli ipuçları vermektedir.

Türkiye’de kadın istihdamının düşük seviyede olmasında ekonomide izlenen politika tercihi de etkili olmuştur. 1980’li yıllarda başlayan neoliberalleşme ile kamunun ekonomik faaliyetlerinin sınırlandırılması, özelleştirmelerle kamu işletmelerinin özel sektöre devredilmesi, özel sektörün daha az işgücü talebiyle sonuçlanmış, yine bu politikalar eşliğinde kamunun sabit sermaye yatırımları gerilerken, özel sektör yatırımları aynı oranda artmamış ve işgücüne olan talep azalmıştır. Bu durum genel olarak istihdam daralmasına ve işsizliğin artmasına neden olurken daha özelde kadın emeğine olan talebin de azalmasına ve kadın istihdamının daha çok düşmesine neden olmuştur (Karabıyık, 2012, s. 239).

Daha önce işçi, memur, kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan/işveren, tarım işçisi ve tarımda kendi hesabına bağımsız çalışan olarak beş ayrı gruba ayrılan sigortalılık durumu sosyal güvenlik reformu ile beraber aynı şekilde kalmış ancak bu grupların tabi oldukları kanunlar ve kurumsal yapılar tek bir kanun ve kurumsal yapı altında birleştirilmiştir. Yine reformla birlikte bu farklı gruplara ilişkin iş ve işlemler tek elden yürütülmesine rağmen bu gruplara sağlanan haklar ait olunan çalışma statüsüne göre farklılaşmaktadır.

Reformun temel yasası olarak kabul edilen 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, sigortalılık için kayıtlı çalışma ve bu çalışma karşılığında prim ödenmesi şartını hüküm altına almış fakat bunu yaparken çoğunlukla kadınların çalışmasına dayanan yani kadınlar tarafından yerine getirilen işleri/çalışmayı, sigortalılık ve dolayısıyla prim ödenmeye değer bir çalışma olarak değerlendirmemiştir. Örneğin bu kanunun kimlerin sigortalı sayılamayacağına açıklık getiren 6’ncı maddesi: 1- İşverenin işyerinde ücretsiz çalışan eşi, 2- Aynı konutta birlikte yaşayan ve üçüncü derece dahil bu dereceye kadar hısımlar arasında ve aralarına dışardan başka kimse katılmaksızın, yaşadıkları konut içinde yapılan işlerde çalışanlar, 3- Ev hizmetlerinde aynı kişi yanında ay içinde 10 günden az süreyle yapılan çalışmalar, 4- Kamu idarelerince yapılan işler ile sigortalı olanlar ile sigortalı olmak için talepte

bulunanlar hariç olmak üzere, tarım işlerinde veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz işlerde çalışanlar ile tarımda kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan; masrafları düşüldükten sonra aylık ortalama olarak asgari ücretten az kazananları sigortalı saymamaktadır.

Görüldüğü üzere eşine ait işyerinde ücretsiz çalışan kadının⁹ bu çalışması sigortalı çalışma sayılmamakta yani prim ödenmesi gereken çalışma olarak değerlendirilmemekte, sosyal güvenlik haklarından yararlanamamaktadır. Bu düzenleme, kadınların hem uzun vadeli sigortalılık bakımından yaşlılıkta emeklilik aylığı alamamalarına hem de kısa vadeli sigortalar bakımından iş kazasına veya meslek hastalığına maruz kaldığında sosyal güvenceden yoksun kalmalarına neden olmaktadır. Yine bu yasal hükümle beraber bu ve benzer durumda olan kadınlar sosyal güvence koruması için hayat boyu eşlerine bağımlı hale getirilmişlerdir.

Yukarıda verilen maddeden anlaşılacağı üzere kadınlar tarafından evlerde emek yoğun olarak yapılan hizmetler ve üretilen malların üretiminde kullanılan kadına ait emek/çalışma sigortalı çalışma için yeterli görülmemektedir. Örneğin kadınlar tarafından başkasına ait evde temizlik, çocuk ve hasta bakımına ait ayda 10 günün altında kalan çalışmışlıklar uzun vadeli sigorta kolları açısından sosyal güvenlik kapsamı dışında tutulmuştur. Bu durumda olan bir kadının işvereni konumunda olanlara sadece kısa vadeli sigorta kollarından iş kazası ve meslek hastalığı primi ödeme zorunluluğu getirildiğinden kadının bu çalışmışlıkları yaşlılığında onun emekliliğine etki etmemektedir.

Bu düzenlemeler, ev hizmetlerinde çalışan kadınları sosyal güvenlikten yoksun ve eşitsiz bir çalışma ortamına itmektedir. Hafta sonu tatili dışında ayın diğer günlerinde ev hizmetlerinde gündelikçi olarak çalışan bir kadın, çalıştığı bu günlerin tamamının primini kendi ödese bile bir ayda en çok 21 veya 22 gün sigortalılık hizmet süresi kazanabilecektir. Kadın çalışanların yoğunlaştığı ev ve bakım hizmetleri ile esnek çalışma şeklinde yapılan işlerdeki kadın emeğinin, sosyal güvenlik kapsamı dışında tutulması kadınlar arasında kayıt dışı ve sosyal güvenceden yoksun çalışma oranını artırmaktadır (Temel, 2019, s. 114).

Yine ilgili maddede, tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz işlerde çalışanlar ile tarımda kendi adına bağımsız çalışanlardan, aylık ortalama kazancı asgari ücretin altında kalanların, bu çalışmalarını da sigortalı çalışma kapsamı dışında tutulduğu görülmektedir. Ülkemizde tarım sektöründe küçük ölçekli ve geçimlik tarım faaliyetlerinin çoğu kadınlar

⁹ Burada bir soruya açıklık getirmek gerekmektedir. Kanunun belirttiği “eş” kavramı çalışmada neden sadece “kadını” ifade eder şeklinde değerlendirilmiştir? Bu dar bakış açısı çalışma içerisine bilinçli olarak işlenmiştir. Çünkü çalışma geneline bakıldığında ve Türkiye’de kadın istihdam oranına ve şartlarına yönelik istatistikler değerlendirildiğinde ücretsiz aile işçiliğinin ve gündelikçiliğin daha çok kadınlar için yaygın olduğu ortadadır. Örneğin 2018 yılı verilerine göre her 100 işverenin 91,3’ünü erkekler geri kalanını kadınlar oluşturmaktadır (TÜİK,2019). Bu nedenle çalışmada kanunun “eş” ifadesi sadece kadını ifade eder şeklinde kullanılmıştır.

tarafından yapıldığı düşünüldüğünde (Candan & Özalp Günal, 2015, s. 10) reformun aslında kadın emeğini önemli ölçüde kapsam dışında tuttuğunu söyleyebiliriz.

Görüldüğü üzere reformla beraber, az kazanan, yoksul, kısmi zamanlı ve esnek çalışan, eşinin yanında veya aile içinde çalışan, tarımda asgari ücretin altında kazançla çalışan kadın emeği sosyal güvence kapsamı dışında bırakmıştır. Bu anlamda reformun temel yasasıyla kadınların hastalık ve yaşlılıkta sosyal sigorta kapsamında aylık alan olarak değil; bir erkeğe bağlı hak sahibi olarak veya sosyal yardımlarla ancak yaşamını sürebilen bir kadın portresi çizilmiştir. Çünkü reformla birlikte ev kadınlarının yanısıra tarımda sigortasız çalışan yoksul kadınların diğer bir ifadeyle sigortalı çalışma imkânı bulamayan kadınların isteğe bağlı sigortalılık yükümlükleri artırılarak, çalışmayan kadının isteğe bağlı sigortalı olarak sosyal güvenlikten yararlanması zorlaştırılmıştır (Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG) Raporu, 2009, s. 16).

Sosyal güvenlik reformunun temel kanunu olan 5510 sayılı yasanın 41. Maddesi doğum borçlanmasını düzenlemektedir. Doğum borçlanması ile üç çocuğa kadar her bir çocuk için 2 yılı geçmeyecek şekilde çalışmayan günler için prim ödeyerek, bu günlerin sigortalılık hizmet süresi olarak değerlendirilmesi sağlanmaktadır. Yasada sadece çalışan kadın sigortalılara doğum borçlanması hakkı tanınmış sigortalı çalışmayan-chalışmayan ya da çalıştığı iş güvence kapsamına dahil edilmeyen kadınlara doğum borçlanması hakkı verilmemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi kadınların çoğunlukla gündelik ev işlerinde, tarım, orman ve hizmet sektöründe düşük ücretlerle ve kayıt dışı çalıştığı somut bir gerçektir. Bu gerçekliğe rağmen reformun temel yasal metninde doğum borçlanması hakkı sadece sigortalı çalışan kadına verilmiş, sosyal güvenlik korumasından yoksun kayıt dışı çalıştırılan kadın ise sosyal güvenceden bir kez daha mahrum bırakılmıştır. Kaldı ki böyle bir hak tüm kadınlara tanınmış olsa dahi çoğunlukla düşük ücretlerle, kısmi zamanlı ve esnek çalışmak zorunda kalmalarından dolayı kadınların elde ettikleri gelirlerle doğum borçlanması prim tutarlarını ödemeleri imkân dahilinde değildir. Çünkü bu tutar 2020 yılı için yaklaşık 60.000 TL tutarındadır.

Öte yandan doğum borçlanmasında öngörülen 2 yıllık sürelerin hepsinin borçlanılabilmesi için her doğumdan sonra sigortalı kadının 2 yıla kadar ücretsiz izin kullanması gerekmektedir. Ancak bu durum hem hukuken hem de fiilen imkansızdır. Çünkü işçi statüsünde sigortalı kadına İş Kanunu hükümlerine göre doğumdan sonra en çok 6 ay süreyle ücretsiz izin verilmektedir. Bu 6 aylık süreden daha fazla ücretsiz izin talep eden kadınların işten çıkarıldığı bilinen bir gerçektir.

Reformla birlikte yapılan düzenlemelerde gerek emeklilik yaşı gerekse de emeklilik için gerekli prim ödeme gün sayısı bakımından kadın ile erkek eşitlenmiş, emekli aylıklarının hesaplanmasında dikkate alınan aylık

bağlama oranı düşürülmüştür. Emeklilik aylığını elde edebilmek için belirlenen şartların kadınlar tarafından yerine getirilmesi, çalışma yaşamının doğum ve bakım hizmetleri ile kesintiye uğraması, kadınların çoğunlukla hizmet ve tarım sektöründe çalışması ya da kayıt dışı çalışması, kadınların ileri yaşta çalışma olanaklarının azalması gibi nedenlerle oldukça zorlaşmıştır.

Sonuç

Türkiye’de gerçekleştirilen sosyal güvenlik reformu gerek birçok değişikliği beraberinde getirmesi gerekse nüfusun neredeyse tamamına yakınına ilgilendirmesi gibi nedenlerle son dönemde gerçekleştirilen en büyük reform çalışmalarından biridir. Sosyal güvenlik kapsamında sunulacak yardım, gelir, aylık ve sağlık hizmetleri ve bunların toplumu oluşturan kesimlere nasıl, hangi miktar ve ölçütlere göre verileceği yapılan reformun karakterini belirleyen en önemli göstergeler arasında yer almaktadır.

Türkiye’de sosyal güvenlik reformunun yapılmasında; nüfusunun giderek yaşlanıyor olması, mevcut sosyal güvenlik kurumlarının ve sisteminin finansman açıklarının makroekonomik dengeleri olumsuz etkileyecek boyutta olması ve kayıt dışı istihdamın yüksek olması gibi içsel nedenlerin yanında uluslararası kuruluşların neoliberal yönelimli politikaları ve teşvikleri de önemli bir yere sahip olmuştur. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Avrupa Birliği, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar hibe ve kredileri sosyal güvenlik reformunun yapılması şartına bağlamış ve bu şekilde yeni sağ anlayışa göre belirlemiş oldukları neoliberal politikaların transfer edilmesiyle Türkiye’de sosyal güvenlik alanının dönüşümünde önemli bir rol üstlenmişlerdir.

Çalışmada da ortaya koyulduğu üzere reformla birlikte sadece sosyal güvenliğe ilişkin kurum ve kurallarda değişiklik yapılmamış aynı zamanda sosyal güvenlik kapsamında sunulan sağlık hizmetleri, sigortalılık ve emeklilik gibi alanlarda özel sektörün yer almasını sağlayacak dönüşümler gerçekleştirilmiştir. Sağlıkta özel sektörün payının artırılması, devlete ait olan finansman yükünün katılım paylarıyla bireylere kaydırılması, emekli aylığına ulaşmanın koşulları zorlaştırılırken maaş bağlama oranlarının düşürülmesi ve yine özel emeklilik şirketlerinin artırılması sosyal güvenlik alanında artık yeni sağ anlayışın hâkim olduğuna işaret etmektedir.

Minimal devlet anlayışının yeniden tanımlanması olan yeni sağ politikalar gerek özelleştirmelerle gerekse devlete ait faaliyet alanlarının özel sektöre açılmasıyla devletin ekonomide ve sosyal güvenlik alanında rolünü sınırlandırmaktadır. Bu amaçların gerçekleşmesi için devlet, bir yandan piyasanın lehine faaliyet gösterecek şekilde bir yandan da onun işleyişini kolaylaştıracak bir biçimde dönüştürülmektedir. Uluslararası kuruluşlar tarafından geliştirilerek uygulanması istenen neoliberal politikalara uygun olarak yapılan sosyal güvenlik reformu, bu politikaların yerleştirilmesi ve uygulanması

açısından politika transferini de ifade etmektedir. Bu anlamda Türkiye’de gerçekleştirilen sosyal güvenlik reformunda, uluslararası kuruluşlar tarafından geliştirilen neoliberal yönelimli politikalar etkili ve belirleyici olmuştur. Örneğin sağıkta özel işletmelerin çoğaltılarak ön plana alınması, emeklilikte yükümlülüklerin artırılarak hakların kısıtlanması, bireysel emeklilik modelinin yerleştirilerek teşvik edilmesi uluslararası kuruluşların neoliberal yönelimli taleplerini yansıtmaktadır.

Sosyal güvenlik reformu içerisinde, kadının sosyal güvenlikten yararlanabilmesi için esas olarak hak sahipliği temelinde bir erkeğe bağımlı anne, eş ve kız çocuğu olarak ele alınması, kadının eşinin yanında ücretsiz çalışması, hane içinde yapmış olduğu üretim işleri, kısa süreli ev hizmetleri, çocuk ve yaşlı bakım hizmetleri ile tarım ve ormanda süresiz çalışmaları sosyal güvence kapsamında yeterli görülmemesi esasında muhafazakâr anlayışın geleneksel bakış açısına uyumlu gelişmelerdir. Bu anlamda sosyal güvenlik reformunun ekonomik alanda neoliberalizmle anılan yeni sağ politikalara muhafazakâr bakış açısının da eklenerek gerçekleştirildiği görülmektedir.

Çalışmada ele alınan ve Türkiye’de sosyal güvenlik reformunun temel yasası olan 5510 sayılı yasada da görüldüğü üzere reform çalışmasında kadınlar tarafından yapılan yarı zamanlı, esnek ve düşük ücretlerin elde edildiği çalışmalar sosyal güvenlik kapsamına alınmamıştır. Kadın emeğini yakından ilgilendiren bu durum, sosyal güvenceden yoksun, kayıt dışı çalışan kadın sayısının artacağına ve kadınlar arasında yoksulluğun artarak derinleşeceğine işaret etmektedir. Reformdan sonrası süreçte kayıtlı çalışanlardan ancak dörtte birinin kadın olması bu durumu doğrular niteliktedir.

Sosyal güvenlik reformuyla birlikte kadın ve erkek, sosyal güvence kapsamında sigortalı olabilme ve emeklilik için gerekli olan sigortalılık hizmet süresi ile emeklilik yaşına ilişkin koşullarda eşitlenmiştir. Ancak bu durum kadınların çeşitli nedenlerle çalışma hayatında yer alamama ya da çalışma yaşamının uzun sürelerle kesintiye uğraması gibi hususların reformda gözardı edildiğini göstermektedir. Çünkü çalışmada da görüldüğü üzere kadınların birçok alandaki emeğinin sosyal güvence kapsamında değerlendirilmemekte, geleneksel ve cinsiyetçi iş bölümünden dolayı ev ve çocuk bakım hizmetlerinin kadın üzerine bırakılmaktadır.

Reform kapsamında yapılan düzenlemelerle kendi çalışmasından dolayı gelir ve aylık alan kadın sayısını oldukça azaltacağı ve emekliler arasında yoksulluğun artabileceği görülmektedir. Çünkü emeklilikte, kademeli geçiş sonrası (2048 yılından sonra) kadın-erkek ayrımı gözetmeksizin tüm çalışanlarda yüksek sigortalılık hizmet süresi (işçilerde 7200 ve diğer çalışanlarda 9000 gün) ve yüksek yaş şartı (65 yaş) aranacak buna birde aylık bağlama oranlarının düşürülmesine bağlı olarak daha az emekli aylığı alınması eklendiğinde gelir kaybı kaçınılmaz olacaktır.

Sosyal güvenlik reformu ile gerçekleştirilen düzenlemeler, kendi çalışmasından dolayı sosyal sigorta kapsamında gelir ve aylık alanlar arasında kadın oranını azaltıcı, hak sahipliği kapsamında bir erkeğe bağımlı aylık ve gelir alan kadın oranını ise arttırıcı düzenlemeler olmuştur. Bu düzenlemeler aynı zamanda sigortalı bir erkeğin yakını olmayan kadınların, yaşamlarını sürdürebilmek için sosyal yardımlara muhtaç olacağına işaret etmektedir. Ayrıca reform sonrası sosyal güvenlik sisteminde birçok alanda kadın emeğinin sosyal güvence için yeterli görülmemesi, eşitsizliği temsil etmenin ötesinde çalışma ve sosyal yaşamdan kadınların çekildiği toplum tercihini de yansıtmaktadır.

Kaynakça

- Akgedik, T., Yılmaz, B., & Şeker, M. (2007). *En Büyük Karadelik: Sosyal Güvenlik Açıkları ve Reform Tartışmalarının Sosyo-ekonomik Yansımaları*. İstanbul: Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı, Yayın No: TSEV-26.
- Alper, Y. (2017). Sosyal Güvenlik Reformu (2008-2016): Kapsamla İlgili Gelişmeler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*(68), 1-23. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/389269>, E.T: 16.07. 2020.
- Angın, C. (2019). Sosyal Güvenlik Reformu, Kamu Personeli ve Emeklilik. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 427-441. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/867178>, E.T: 07.07.2020.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler 2006 Yılı Raporu. (2006). *IMF Gözetiminde On Uzun Yıl, 1998-2008, Farklı Hükümetler, Tek Siyaset*. Ankara: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği.
- Bilgili, Ö. (2008). *Sosyal Güvenlik Uygulaması* (Cilt Cilt Yayın No. 50). Ankara: Ankara SMMM Odası Yayınları.
- Candan, E., & Özalp Günel, S. (2015). Türkiye’de Tarımda Kadın Emeği. *TÜRKTOB Dergisi*(16), 10-12. https://www.turktob.org.tr/dergi/makaleler/dergi_16/10-12.pdf, E.T: 18.06.2020.
- Dedeoğlu, S. (2012). Türkiye’de Refah Devleti, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın İstihdamı. S. Dedeoğlu, & A. Elveren içinde, *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın* (s. 211-230). İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, s.213.
- Dericioğulları Ergun, A. (2008). Sosyal Güvenlik Reformunun Öteki Yüzü: Kadınların Eşitliği (!). *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(4), 211-218.
- Dolowitz, D., & Marsh, D. (1996). Who Learns What From Whom: A Review of the Policy Transfer Literature. *Political Studies*, XLIV, 343-357. doi:<https://doi.org/10.1111%2Fj.1467-9248.1996.tb00334.x>

- Ersel, B. (2000). IMF ve Dünya Bankası tarafından Türkiye'ye Önerilen Sosyal Güvenlik Reformu Planı Üzerinde Kamuoyunda Yapılan Tartışmalar. *Sayıştay Dergisi*, 11(39), 3-18. <https://www.jurix.com.tr/article/9302>, E.T: 01.07.2020.
- Gökbayrak, Ş. (2010). Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü. *Çalışma ve Toplum*(Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Özel Sayısı), 141-162. <http://calismatoplum.org/sayi25/gokbayrak.pdf>, E.T: 01.06.2020.
- Güler, B. (2003). Devlette Reform. *Mimarlık Dergisi*, 1-22. <http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/birgu laymanguler.pdf>, e.t: 25.07.2020.
- Güneş, İ., & Yakar, S. (2004). Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye'de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 127-142. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50177>, E.T: 05.05.2020.
- ILO. (2003, 06 06). *Facts on Social Security*. www.ilo.org: <http://www.ilo.org/public/english/protection/socsec/pol/campagne/files/factsheet.pdf>, E.T : 07.07.2020.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG) Raporu. (2009). *Türkiye'de Kadın Emeği ve İstihdamı Sorun Alanları ve Politika Önerileri: 2009*. KEİG Yayınlar Dizisi. http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/keig-platformu-politika-raporu_2009.pdf, E.T: 24.06.2020.
- Karabıyık, İ. (2012). Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(1), 231 - 260. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3890>, E.T: 03.03.2020.
- Makal, A., & Toksöz, G. (2015). *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeği*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Övgün, B. (2013). *Türkiye'de Kamu Yönetiminin Dönüşümü*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Özerdem, F. (2010). Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Türkiye'nin Uyum. *Yardım ve Dayanışma*, 1(1), 17-27. https://www.academia.edu/566117/Avrupa_Birli%C4%9Fi_Sosyal_Politikas%C4%B1_ve_T%C3%BCrkiyenin_Uyumu, E.T: 04.05.2020.
- Peck, J. (2002). Political Economies of Scale: Fast Policy, Interscalar Relations, and Neoliberal Workfare. *Economic Geography*, 78(3), 331-336. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1111/j.1944-8287.2002.tb00190.x>, E.T: 05.07.2020.
- Polathoğlu, A. (2003). *Kamu Yönetimi: Genel İlkeler ve Türkiye Uygulaması*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Sobacı, Z. (2014). *İdari Reform ve Politika Transferi: Yeni Kamu İşletmeciliğinin Yayılışı*. Bursa: DORA Basım-Yayın-Dağıtım .
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2009). *Bir Reformun Anatomisi*. Ankara: SGK Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No:9.
- Soyseçkin, İ. (2015). Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Sosyal Refah Uygulamaları. *Mülkiye Dergisi*, 39(3), 245 - 270. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/279/1299>, E.T: 25.05.2020.
- Temel, S. (2019). *Sosyal Güvenlik Reformunda Kadın*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- TODAİE. (1972). *İdari Reform Danışma Kurulu Raporu: İdarenin Yeniden Düzenlenmesi, İlkeler, Öneriler*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Toksöz, G. (2011). *Kalkınmada Kadın Emeği*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Tuncay, A., & Ekmekçi, Ö. (2012). *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Tuncomağ, K. (1987). *Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar* (3 b.). İstanbul: Beta Yayınları.
- Turan, E. (2015). *Kamu Yönetiminde Reform*. Konya: Palet Yayınları.
- World Bank. (2005, 01 01). *Notional defined contribution plans as a pension reform strategy*. worldbank.org: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/524371468322154992/pdf/333820ENGLISH0PRPNoteNotionalAccts.pdf>, E.T: 25.07.2020.
- Yaşar, S. (2017). İşçi Sigortaları Kurumunun Kuruluşu. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7(2), 211-232. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397590>, E.T: 10.07.2020.